

دانشگاه تهران
پردیس قم
دانشکده مدیریت

شناسایی شاخص ها و مؤلفه های فساد اداری از دیدگاه مقام معظم رهبری

و ارائه مدل مفهومی

نگارش: حسین صفائی

اساتید محترم راهنما:

دکتر علی نقی امیری

دکتر حسن عابدی جعفری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته مدیریت دولتی (گرایش مدیریت نیروی انسانی)

بهمن ماه ۱۳۸۹

تقدیم به:

قطب عالم امکان

مصلح کل

حضرت بقیۃ اللہ الاعظم (عج)

ویدروماد عزیزم

تشکر و تقدیر

شکر و سپاس مخصوص اوست که پروردگار جهانیان است

و سلام و صلوات بر محمد و آل طاهرینش

با سپاس فراوان از سروران و اساتید گرامی ام جناب آقای دکتر عابدی جعفری و
جناب آقای دکتر امیری

و با سپاس فراوان از پدر و مادر گرامی ام که به هیچ طریق نخواهم توانست
زحمات بی شائبه آنان را جبران نمایم

و با سپاس از برادران و خواهرانم، دوستان و معلمانم

چکیده

فساد اداری پدیده شومی است که اگر با آن مبارزه نشود تبعات منفی زیادی خواهد داشت. مقام معظم رهبری به عنوان عالی ترین مقام رسمی کشور، در این زمینه بیانات و فرامین مهمی داشته و بر مبارزه با فساد و ریشه کنی آن تأکید داشته اند. ایشان به خصوص در فرمان هشت ماده ای به سران قوا و ابلاغ سیاست های کلی نظام اداری، نقشه راه روشنی پیش روی مسئولان گذارده اند اما با این حال این دستورات در حد حرف و حدیث باقی مانده و اقدام جدی و قابل توجهی صورت نگرفته است. این مسئله مبنای این تحقیق قرار گرفت و بر این اساس بیانات رهبری از خرداد ۱۳۶۸ تا خرداد ۱۳۸۹ جمع آوری و با استفاده از کلید واژه های فساد و سلامت اداری، نکات کلیدی بیانات رهبری در این زمینه شناسایی و احصا شد. سپس بر اساس رویکرد استقرایی نظریه پردازی داده بنیاد، شاخص ها (کد)، مؤلفه ها (مفهوم)، و ابعاد (مقوله) فساد، شناسایی و در نهایت مدل های فساد استخراج شد. در مرحله اول بر اساس کد گذاری باز، نکات کلیدی بیانات رهبری درباره فساد کد گذاری شد که در نهایت حدود ۸۰۰ شاخص یا کد شناسایی شد. در مرحله دوم بر اساس کد گذاری محوری، ابتدا شاخص ها در ۱۱ گروه دسته بندی شدند و سپس با مقایسه مداوم شاخص ها در هر دسته، مفاهیم یا مؤلفه ها شکل گرفتند. در مرحله سوم بر اساس کد گذاری انتخابی، با مقایسه مداوم مفاهیم، ابعاد یا مقوله ها شناسایی شدند و در نهایت با پیوند دادن این مقوله ها و بررسی این ۱۱ گروه، مدل های سه گانه فساد شکل گرفتند که عبارتند از: مدل ماهیت فساد، مدل مبارزه با فساد و مدل راه کارهای مبارزه و درمان فساد در بیانات مقام معظم رهبری.

در پایان با مقایسه این مدل ها و نتایج این تحقیق با نتایج و مدل های ارائه شده در تحقیقات قبلی، به افزایش روایی و اعتبار نتایج این تحقیق و بیان مزیت ها و نقاط قوت آن اقدام شد.

واژگان کلیدی: فساد، فساد اداری، رهبری، مدل، سلامت اداری، مفهوم، مقوله.

فهرست مطالب

فصل اول

مقدمه	۲
۱-۱ بیان مسئله	۲
۲-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق	۳
۳-۱ اهداف تحقیق	۴
۳-۱-۱ اهداف اصلی	۴
۲-۳-۱ اهداف فرعی	۵
۴-۱ سؤال های تحقیق	۵
۴-۱-۱ سؤال اصلی	۵
۲-۴-۱ سؤال های فرعی	۵
۵-۱ روش انجام تحقیق	۵
۵-۱-۱ روش تحقیق	۵
۲-۵-۱ روش و ابزار گردآوری اطلاعات	۶
۳-۵-۱ جامعه آماری و نمونه	۶
۴-۵-۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	۶
۵-۵-۱ مراحل اجرای پژوهش به شیوه تئوری داده بنیاد	۷
۶-۱ قلمرو تحقیق	۷
۶-۱-۱ قلمرو موضوعی	۷

۷-۶-۱ قلمرو مکانی	۷
۸-۶-۱ قلمرو زمانی	۸
۷-۱ تعریف واژگان اصلی	۸
۸-۱ مشکلات پیش رو در آغاز تحقیق	۹
۹-۱ پیشینه تحقیق	۱۰

فصل دوم

۱۲- مقدمه	۱۲
۱-۲ بخش اول ادبیات تحقیق	۱۳
۱-۲-۱ تعریف فساد اداری	۱۳
۱-۲-۲ سطوح فساد	۱۴
۱-۲-۳ انواع فساد اداری	۱۴
۱-۲-۴ علل و عوامل تاثیر گذار بر فساد اداری	۱۵
۱-۲-۵ نتایج و پیامدهای فساد اداری	۱۵
۱-۲-۶ رویکردهای پیشگیری از فساد اداری	۱۶
۱-۲-۷ روش های مقابله با فساد اداری	۱۷
۱-۲-۸ شاخص های اندازه گیری فساد	۱۷
۲-۲ بخش دوم پیشینه تحقیق	۱۹
۱-۲-۲ قسمت اول: تحقیقات انجام شده در حوزه فساد اداری	۱۹
۱-۲-۲-۱ مقایسه تحقیقات نظری انجام شده در حوزه فساد اداری	۱۹
۱-۲-۲-۲ مقایسه تحقیقات کاربردی انجام شده در حوزه فساد اداری	۲۳

استفاده.....	۲۷
۲-۲-۱-۳ مقایسه تحقیقات انجام شده در حوزه فساد اداری بر اساس منابع مورد	
۲-۲-۱-۴ مقایسه مدل های ارائه شده در تحقیقات.....	۲۷
۲-۲-۲ قسمت دوم: تحقیقات انجام شده بر اساس بیانات مقام معظم رهبری	۳۴
۲-۲-۲-۱ تحقیقات انجام شده در موضوعاتی غیر از فساد اداری	۳۴
۲-۲-۲-۲ فساد اداری از دیدگاه مقام معظم رهبری	۴۱

فصل سوم

مقدمه	۵۶
۱-۳ جامعه آماری	۵۷
۲-۳ روش جمع آوری اطلاعات	۶۱
۳-۳ روش تحلیل اطلاعات	۶۶
۱-۳-۳ معرفی روش تحقیق داده بنیاد	۶۶
۲-۳-۳ پیشینه تاریخی نظریه پردازی داده بنیاد	۶۷
۳-۳-۳ رهیافت های رایج در نظریه پردازی داده بنیاد	۶۸
۴-۳-۳ مراحل اجرای پژوهش به شیوه نظریه پردازی داده بنیاد و کاربرد آن در این	
پژوهش	۶۸
۱-۴-۳-۳ مسئله پژوهش و سؤال تحقیق	۶۸
۲-۴-۳-۳ جمع آوری اطلاعات	۶۹
۳-۴-۳-۳ انجام نمونه برداری نظری	۶۹
۴-۴-۳-۳ کد گذاری داده ها	۷۰

۷۰..... ۵-۴-۳-۳ یادداشت برداری یا یادداشت نگاری

۷۴..... ۶-۴-۳-۳ نگارش و تدوین نظریه

۷۵..... ۷-۴-۳-۳ اعتبارسنجی نظریه

فصل چهارم

۷۷..... مقدمه

۷۸..... ۱-۴ کد گذاری باز و استخراج شاخص ها

۷۹..... ۲-۴ کد گذاری محوری و استخراج مفاهیم یا مؤلفه ها

۸۱..... ۱- ۲-۴ کد گذاری محوری چیستی فساد

۸۲..... ۲- ۲-۴ کد گذاری محوری چرایی فساد

۸۳..... ۳- ۲-۴ کد گذاری محوری پیامد فساد

۸۵..... ۴- ۲-۴ کد گذاری محوری مفسد

۸۶..... ۵- ۲-۴ کد گذاری محوری چیستی مبارزه با فساد

۸۶..... ۶- ۲-۴ کد گذاری محوری چگونگی مبارزه با فساد

۸۸..... ۷- ۲-۴ کد گذاری محوری فرآیند مبارزه با فساد

۸۹..... ۸- ۲-۴ کد گذاری محوری موانع مبارزه با فساد

۸۹..... ۹- ۲-۴ کد گذاری محوری پیامد مبارزه با فساد

۹۰..... ۱۰- ۲-۴ کد گذاری محوری دست اندر کاران مبارزه با فساد

۹۱..... ۱۱- ۲-۴ کد گذاری محوری راهکارهای مبارزه با فساد

۹۵..... ۳-۴ کد گذاری انتخابی و استخراج مقوله ها یا ابعاد

- ۳-۴-۱ کد گذاری انتخابی چیستی فساد ۹۵
- ۳-۴-۲ کد گذاری انتخابی چرایی فساد ۹۶
- ۳-۴-۳ کد گذاری انتخابی پیامد فساد ۹۸
- ۳-۴-۴ کد گذاری انتخابی مفسد ۹۹
- ۳-۴-۵ کد گذاری انتخابی چیستی مبارزه با فساد ۱۰۰
- ۳-۴-۶ کد گذاری انتخابی چگونگی مبارزه با فساد ۱۰۰
- ۳-۴-۷ کد گذاری انتخابی فرایند مبارزه با فساد ۱۰۲
- ۳-۴-۸ کد گذاری انتخابی موانع مبارزه با فساد ۱۰۳
- ۳-۴-۹ کد گذاری انتخابی پیامد مبارزه با فساد ۱۰۴
- ۲-۴-۱۰ کد گذاری محوری دست اندر کاران مبارزه با فساد ۱۰۵
- ۳-۴-۱۱ کد گذاری انتخابی راهکارهای مبارزه با فساد ۱۰۶
- ۴-۴ شکل گیری مدل ۱۱۰

فصل پنجم

- ۵-۱ جمع بندی و نتیجه گیری ۱۱۵
- ۵-۱-۱ مقایسه با تحقیقات انجام گرفته بر اساس موضوع، هدف و روش تحقیق ۱۱۷
- ۵-۱-۲ مقایسه با تحقیقات انجام گرفته بر اساس نتایج حاصل از تحقیق ۱۱۷
- ۵-۲ پیشنهادها ۱۱۹
- ۵-۲-۱ پیشنهادها به قوه مقننه ۱۱۹
- ۵-۲-۲ پیشنهادها به قوه مجریه ۱۱۹

۳-۲-۵	پیشنها‌دها به قوه قضائیه	۱۲۰
۴-۲-۵	پیشنها‌دها به سایر مسئولان و دستگاه ها	۱۲۰
۵-۲-۵	پیشنها‌دها به مردم	۱۲۰
۶-۲-۵	پیشنها‌دها به محققان بعدی	۱۲۱
۳-۵	محدودیت های تحقیق	۱۲۲
۱-۳-۵	محدودیت های اجتناب ناپذیر	۱۲۲
۲-۳-۵	محدودیت های اجتناب پذیر	۱۲۲
	فهرست منابع فارسی	۱۲۳
	فهرست منابع انگلیسی	۱۲۸
	پیوست الف- پرسشنامه ۱	۱۳۰
	پیوست ب- کدهای باز	۱۳۲
	پیوست ج- پرسش نامه ۲	۱۸۰
	پیوست د- فرمان هشت ماده ای رهبری به سران قوا	۱۸۷
	پیوست ه - ابلاغ سیاست های کلی نظام اداری	۱۹۰

فهرست جدول ها

- جدول ۱-۲، مقایسه تحقیقات نظری انجام شده در حوزه فساد اداری..... ۲۱
- جدول ۲-۲، مقایسه تحقیقات کاربردی انجام شده در حوزه فساد اداری..... ۲۵
- جدول ۲-۳، مقایسه تحقیقات انجام شده بر اساس بیانات مقام معظم رهبری..... ۳۶
- جدول ۱-۳، جامعه آماری مورد استفاده در تحقیق..... ۵۸
- جدول ۲-۳، علامت های اختصاری اختصاص یافته به هر کدام از بیانات و پیام ها..... ۶۰
- جدول ۳-۳، تعداد بیانات و پیام های مقام معظم رهبری در رابطه با فساد در سال های مختلف..... ۶۵
- جدول ۱-۴، تعداد کدهای استخراج شده در مرحله کد گذاری باز..... ۷۸
- جدول ۲-۴، کد گذاری محوری چیستی فساد..... ۸۱
- جدول ۳-۴، کد گذاری محوری چرایی فساد..... ۸۲
- جدول ۴-۴، کد گذاری محوری پیامد فساد..... ۸۳
- جدول ۵-۴، کد گذاری محوری مفسد..... ۸۵
- جدول ۶-۴، کد گذاری محوری چیستی مبارزه با فساد..... ۸۶
- جدول ۷-۴، کد گذاری محوری چگونگی مبارزه با فساد..... ۸۶
- جدول ۸-۴، کد گذاری محوری فرآیند مبارزه با فساد..... ۸۸
- جدول ۹-۴، کد گذاری محوری موانع مبارزه با فساد..... ۸۹
- جدول ۱۰-۴، کد گذاری محوری پیامد مبارزه با فساد..... ۸۹
- جدول ۱۱-۴، کد گذاری محوری دست اندر کاران مبارزه با فساد..... ۹۰
- جدول ۱۲-۴، کد گذاری راهکارهای مبارزه با فساد..... ۹۱

- جدول ۴-۱۳ ، کد گذاری انتخابی چیستی فساد..... ۹۵
- جدول ۴-۱۴ ، کد گذاری انتخابی چرایی فساد..... ۹۶
- جدول ۴-۱۵ ، کد گذاری انتخابی پیامد فساد ۹۸
- جدول ۴-۱۶ ، کد گذاری انتخابی مفسد..... ۹۹
- جدول ۴-۱۷ ، کد گذاری انتخابی چیستی مبارزه با فساد..... ۱۰۰
- جدول ۴-۱۸ ، کد گذاری انتخابی چگونگی مبارزه با فساد..... ۱۰۰
- جدول ۴-۱۹ ، کد گذاری انتخابی فرآیند مبارزه با فساد..... ۱۰۲
- جدول ۴-۲۰ ، کد گذاری انتخابی موانع مبارزه با فساد..... ۱۰۳
- جدول ۴-۲۱ ، کد گذاری انتخابی پیامد مبارزه با فساد..... ۱۰۴
- جدول ۴-۲۲ ، کد گذاری انتخابی دست اندر کاران مبارزه با فساد..... ۱۰۵
- جدول ۴-۲۳ ، کد گذاری انتخابی راهکارهای مبارزه با فساد..... ۱۰۶

فهرست شکل ها

- شکل ۱-۲، مدل مفهومی مورد استفاده در تحقیق فرخ سرشت ۲۴
- شکل ۲-۲، مدل مفهومی مورد استفاده در تحقیق شهابی ۲۷
- شکل ۳-۲، مدل راهبردی مبارزه با فساد اداری ۲۹
- شکل ۴-۲، راهبرد جامع پیشگیری از فساد در ایران ۳۰
- شکل ۵-۲، مدل فضایی کنترل فساد اداری ۳۱
- شکل ۶-۲، الگوی پیشنهادی مقابله با فساد اداری ۳۲
- شکل ۷-۲، مقایسه شاخص ها و عوامل حکمرانی و عوامل فساد زا ۳۳
- شکل ۱-۳، کدگذاری نظریه پردازی داده بنیاد؛ از کدگذاری باز تا الگوی کدگذاری محوری ۷۲
- شکل ۱-۴، مدل بنیادی ماهیت فساد در بیانات مقام معظم رهبری ۱۱۰
- شکل ۲-۴، مدل بنیادی مبارزه با فساد در بیانات مقام معظم رهبری ۱۱۱
- شکل ۳-۴، مدل بنیادی راهکارهای مبارزه و درمان فساد در بیانات مقام معظم رهبری ۱۱۲
- شکل ۱-۵، مسیر تکامل مدل در رویکرد نظریه پردازی داده بنیاد ۱۱۶

پیشگفتار

در سال های اخیر پذیرش مسئله فساد و اولویت دادن به آن و طرح آشکار و گسترده آن در مراجع داخلی و بین المللی به دلیل وخامت روزافزون وضعیت فساد انجام شده است.

در دهه گذشته طرح های ضد فساد بسیاری در میان دستگاه های قضایی و دیگر بخش ها اجرا شده و به دنبال آن موارد افشای فساد نیز فراگیرتر شده است. این موضوع نه فقط در سطح ملی و کشوری، بلکه در سطوح بین المللی و فراملی نیز طرح شده است. پس از سالها بحث و تحقیق دانش پژوهان، متخصصین و سیاستمداران به این نتیجه رسیده اند که فساد از موانع عمده صلح و ثبات، توسعه پایدار، دموکراسی و حقوق بشر در سراسر جهان است. گسترش فساد، ثبات و امنیت جوامع را به خطر می اندازد، ارزش های اخلاقی و دموکراسی را سست و توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را تهدید می کند. اکنون جهانیان می دانند که لازمه برقراری دولت کارآمد، اثربخشی و عادل مبارزه با فساد است. از این رو مبارزه با فساد و درجه اول پیشگیری از بروز آن ضروری است.

تاکید ویژه مقام معظم رهبری در فرمان هشت ماده ای مورخ ۱۳۸۰/۲/۱۰ خطاب به روسای قوای سه گانه درباره مبارزه با فساد و اخیراً ابلاغ سیاست های کلی نظام اداری، یکی از مهم ترین نشانه های عدم شفافیت و پاسخگویی صریح و سلب اعتماد عمومی نسبت به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و لزوم مبارزه با آن و اقدامات شایسته و بایسته روسای محترم قوای سه گانه گویای عزم راسخ مسئولان محترم نظام برای مبارزه با فساد در نظام اداری ایران و تسریع کننده توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی در کشور است .

برای شناسایی و مقابله با فساد لازم است وضعیت و موقعیت فعلی کشور از نظر فساد مشخص شود تا بتوان راهکارهای اساسی در مقابله با فساد اندیشید. همچنین لازم است برنامه های جامع و مدونی با توجه به وضعیت کشور برای مبارزه با آن تدوین شود که در تدوین چنین برنامه هایی لازم است به دیدگاه ها و دستورات مقام معظم رهبری در این زمینه توجه شود.